

FRA AGGER SOGN

Af VIGGO JOSEPHSEN

AGGER SOGN, der på en måde altid har ligget mellem hav og land, isoleret fra det federe bondeland og ofte prisgivet Vesterhavets brutale vælde, venter på sin historieskriver, som uden tvivl vil kunne finde meget interessant stof om særprægede personer, som gennem århundrederne har fristet livet i dette fattige, sandede og stormhærgede hjørne af Danmark.

Hvis man har en lille smule fornemmelse af en slags samhørighed med de mennesker og det sted, man er udgået fra, så kan man spørge sine forældre og sine bedsteforældre ud om alt, hvad de ved og kan huske, men de mundtlige overleveringer har en tidsgrænse. Vil man have mere at vide og komme længere bagud i tiden, må man søge til kirkebøgerne, der heldigvis i stort tal er bevaret så langt tilbage som fra midten af 1600-tallet. Ganske vist ikke i kirkerne men i landsarkiverne, og for en jyde, der er havnet i hovedstaden er det praktisk, at de allerfleste af dem er filmet, så de også er tilgængelige igennem filmrullerne i Rigsarkivet.

Ikke alle kirkebøger er lige rare at give sig i kast med. Mange af de ældre er så forvitrede, at de er mere end vanskelige at tyde, og heller ikke havde alle den ældre tids præster, som førte bøgerne, lige god orden på sagerne - heller ikke lige god håndskrift - og med ordenssansen har det tit svigtet. Fødsler, dødsfald og vielse kan findes blandet sammen på de guldne blade med en gnidret skrift, som ikke giver en nutidslæser ret meget håb, og mange - væsentlige - ting har præsterne af og til glemt at føre til protokols. Man tænker sig, at somme af dem har samlet sammen på notaterne i hukommelsen for en måned ad gangen, og på den måde er mange ting smuttet og mange datoer og navne har blandet sig sammen.

Kirkebøgerne er altså ikke altid til at lide på, men det er noget nær den eneste forbindelse, vi har bagud i tiden, og giver man sig tid, kan man komme langt med dem.

Jeg har af særlige grunde kastet mig over Agger sogns kirkebøger og har haft stor fornøjelse af dem, men også en del skuffelser. De er bevaret fra en utydelig begyndelse i 1647 - den første mangler store hjørnepartier, som er slidt af, når præsten har bladret i bogen, men den største kalamitet var dog, at en udslidt og gammel præst i sine seneste leveår helt opgav at føre kirkebogen. Fra 1687 bliver notaterne mere og mere sparsomme og ufuldstændige. Tre år senere holder de helt op, og først da den gamle præst, Christen Schytte hed han, er død 1697 og en ny, Peder Chr. Bendix, er kommet til, kommer der på ny orden i kirkebogen. Dette hul på små 10 år er naturligvis en pestilens for den, der søger oplysninger i bogen nu, men det har den gamle præst vel ikke tænkt på.

Man kan godt blive lidt fortvivlet over et sådant "sort hul" i kirkebøgerne, men det har dog ikke afskrækket mig fra et forsøg på at gøre rede for, hvem der har boet, levet og virket i Agger fra 1647 til 1787 - det år det første officielle mandtal i Danmark er foretaget, og fra hvilket år der foreligger mandtalslister også for Agger sogn (i Rigsarkivet). Jeg har forsøgt at rekonstruere mandtalslister for hvert 10-år fra 1650 til og med 1780 - i alt 14 - som er overgivet til Rigsarkivet.

Blandt de ting, jeg ikke har kunnet dy mig for at sysle med i denne forbindelse, kan nævnes en optælling af fødsler, indgåede ægteskaber og begravelser i Agger. - Måske skulle jeg først minde om, at Agger sogn midt i 1600-tallet bestod af 8-9 byer foruden et par større gårde, nemlig Øster Agger, Vester Agger, Sønder Aalum, Nørre Aalum, Røn, Bollum, Nabe og Toft samt gårdene Aalumgård og Aggergård. Fra tid til anden forsvandt de fleste af disse lokaliteter ud af billedet på grund af havets oversvømmelse eller sandflugt, så beboerne måtte fortrække til blidere egne.

Indtil 1668 nævnes i kirkebøgerne både Aalum, Sønder Aalum og Nørre Aalum, men efter at Joseph Andersens og Karen Nielsdatters søn Niels var blevet døbt dette år, ser man ikke mere lokaliteten Aalum i kirkebogen, men indtil da har det måske bare været en fællesbetegnelse for de to andre Aalum'er.

Aggergård og Aalumgård er de næste, der forsvinder ud af kirkebogen, Aggergård er nævnt sidste gang 11. søndag efter Trinitatis 1705 med Søren Michelsen, der denne dag var fadder ved en barnedåb, og Aalumgårds sidst omtalte beboer er Peder Madsen, der i 1713 er opført som fadder. (Se bilag I).

En frygtelig storm- og vandflod i 1750 bortskyllede "800 skridt" af Aggers kyststrækning, og ved den lejlighed forsvandt byen Bollum i havet, og kun et af husene i Nabe var efter dette beboeligt, Niels Jensen og Maren Stisdatters, men efter at de den 26. september 1751 har fået deres søn Peder døbt, må også de fortrække.

Først i februar 1825 kommer turen til Toft, som en stormnat må overgives til havet, og de fire familier blev flyttet længere ind i landet til nogle småhuse i Lyngs ved Limfjordens roligere bredder. Men denne sidste katastrofe falder uden for den her studerede periode af livet i Agger.

Ærbar ungdom

Blandt de optegnede fødsler i det nævnte tidsrum, 140 år af Aggers historie, betegnedes kun 28 af i alt 2360 fødsler som "uægte", og denne bemærkning anføres tilmed også i tilfælde, hvor en fødsel har fundet sted før nimånedersdagen efter ægteskabets indgåelse. Men selv med denne strenge præstelige bedømmelse af moralen må det siges, at befolkningen i Agger har været påfaldende ærbar.

Bedagede brudefolk

Hvis man sammenholder denne overraskende kendsgerning med en anden ting, som har slået mig med forundring, nemlig den høje giftermålsalder, der har præget Agger, så kan man ikke komme udenom, at aggerboerne har været endog ualmindelig sædelige. Det viser sig nemlig, at igennem disse 140 år var gennemsnitsalderen ved indgåelse af ægteskab første gang - gennemsnitlig gift både to, tre og fire gange - både for mændenes og kvindernes vedkommende så høj som 29-30 år. (Se bilag I).

Er det ikke chokerende, at både mænd og kvinder kunne styre sig og holde sig uden for ægteskabet så længe

som til 30 års alderen i et barsk og isoleret lille-samfund som Agger, hvor måske nok de fleste ægteskaber i ældre tid var grundlagt på fornufts basis og af hensyn til arbejde og bolig mere end på romantisk kærlighed?

Tilflytning

En anden påfaldende ting, som vist i særlig grad gælder Agger sogn, var at sognet tydeligt gennem alle disse år følte sig isoleret fra det omgivende land, nærmest som en ø, og havde det mindst mulige samkvem med folk uden for sognet. Man kan af en opregning af de indgåede ægteskaber - i alt 700 - finde frem til, at kun i 8 tilfælde var bruden *ikke* fra Agger, i 13 tilfælde var brudgommen fra et nabosogn, i 2 tilfælde var hverken brud eller brudgom fra Agger. Selv om de unge aggerfolk var længe om at bestemme sig for ægteskab, fandt de sig åbenbart godt tilfredse med hinanden og fandt ikke på at opsøge eventyret uden for sognet. Aggerboere giftede sig med aggerboere og ikke med andre. Selv de nærmeste nabosogne synes at have været udland for de fattige men egensindige fiskere, havgasserne, i Agger.

De sorte år i Agger

Hvis man studerer dødsfaldene i Agger igennem de nævnte 140 år fra 1647 til 1787, finder man ganske naturligt, at ret mange børn døde, før de fyldte 1 år, som det skete overalt i Danmark i disse år, og tænker man på de barske forhold, naturen altid har budt Agger, kan man måske undre sig over, at ikke flere af de nyfødte døde straks efter fødslen. Men hvad der undrer er, at så påfaldende mange aggerboere opnåede en høj alder. Når man tænker på slid og slæb og fattigdom, på havets og stormens rasen over det sandede kystsohn, så forekommer det virkelig påfaldende, at så mange som 110 mænd og kvinder opnåede at fylde 80 år - i 1775 døde endog en kone på 98 år (Christen Jensens enke i Øster Agger, Else Pedersdatter) - og at 500 mennesker i Agger først døde mellem 60 og 80 år - blandt godt 2000 dødsfald -, når man tænker på, hvad man i de tider måtte betragte som menneskets gennemsnitsalder.

Hvis man ser på antallet af dødsfald de enkelte år inden for perioden, kan man lægge mærke til, at der er år med kun 2-4-6 dødsfald, men at der også optræder skæbnesvangre år - tre enkelt-år i 1650'erne med over 30 dødsfald, 1698 og 1700 ligeledes - 1719 optræder med 39 døde - men året 1707 med 62 dødsfald i det lille sogn må have været et skæbneår. Når man kun kan gætte, må det blive en dødelig epidemi, som kan have decimeret Aggers befolkning dette år, - i øvrigt fortrinsvis folk over 40 år.

Om dødsfaldene i året 1657 vides det med sikkerhed, at 20 aggerboere blev dræbt i det drabelige slag med den svenske hær ved Nabe, og om enkelte år er det oplyst, at uvejrlig på havet har krævet fleres liv på én gang, det gælder for årene 1768 og 1777, som hvert krævede 6 druknede fiskere på én dag. Men ellers må man gætte. Hvad der er sket i året 1726, ved jeg ikke, men jeg aner, at en yderst tragisk epidemi har hærget Aggers ungdom, når alene dette år 6 drenge og 10 piger mellem 1 og 9 år døde, mens tallet for det foregående år er én eneste dreng og året efter 5 piger (efterslæt af sygdommen?). En sammenligning mellem de store "dødsår" i Agger og nabosognene kan muligvis bringe interessante ting frem om epidemier og

andre sygdomme som dødsårsag - hvis ellers nogen skulle få lyst til at kigge efter.

Christen og Maren (Se bilag II og III)

Hvert sogn i landet har vistnok igennem årtier haft favoritnavne, som drenge og piger fik i dåben, og som var mere sjældne i andre sogne. Der kan være navne, som uvilkårligt fører historikeren til et bestemt sogn i landet, mens til gengæld andre navne må betragtes som "fællesgods" og optræder mere eller mindre hyppigt over det ganske land.

Blandt specielle Agger-navne. kunne der være grund til at nævne: Michel, Joseph, Maar, Tøger, Villads og Jøss for drengenes vedkommende og for pigerne: Voldborg, Gertrud, Giøre, Appolonie, Uns og Bennet. De optræder igennem de 140 år fra 3 til 62 gange hver (som det vil ses af en vedføjte fortegnelse). Men mere påfaldende er det dog måske, at der blandt drenge- og pigens navne er ganske enkelte, som går igen og igen fra slægtled til slægtled - som de måske har gjort det i alle landets andre sogne, fordi man alle steder fulgte den én gang fastlagte navneskik med opkaldelse efter bedsteforældrene. For Agger sogn viser det sig, at for drengenes vedkommende optager alene fire navne mere end 54 procent af samtlige drengenavne, og for Agger-pigerne dækker de tre navne Maren, Karen og Anne alene 58,9 procent - Maren alene lige ved 23,3 procent, altså næsten hver 4. pige i Agger hed Maren. De fire drengenavne er i rækkefølge Christen med 19 procent, Peder med 13,7, Niels med 10,8 og Jens med 10,4 procent.

Igennem de første mange år blev ingen dreng eller pige døbt med mere end ét navn - og efternavnet, faderens fornavn med sen efter - men i 1724 optræder det første dobbeltnavn for pigerne, Maren Cathrine, og siden bliver disse navne mere almindelige, selv om Maren og Karen bliver ved med at dominere.

Med hensyn til navngivning kan det i øvrigt være interessant at fordybe sig yderligere i de skikke, man fulgte i Agger, når de små børn skulle opkaldes. I parentes kunne det måske her nævnes, at man her og der i kirkebøgerne støder på beviser for en frygtløs stædighed, når f.eks. et ægtepar indtil fire gange i rækkefølge kalder deres nyfødte søn Jens - de tre første dør som spæde - fordi familietraditionen krævede, at netop dette navn skulle bruges. Der er endog eksempler på, at en familie har fire - levende - døtre, der alle hedder Maren, eller tre sønner, der hedder Peder. Man kan meget nemt komme i vildrede, hvis man vil forsøge at finde ud af, hvad der siden sker med de fire Maren'er og de tre Peder'e, hvem de bliver gift med og hvornår de dør - det er næsten det eneste, man kan hente ud af kirkebogen. Det er ganske vist reglen ved indførelse af dødsfald, at præsten noterer den afdødes alder, ofte så udførligt at den er nævnt med år, måneder, uger og dage, men min erfaring er, at disse angivelser alt for ofte er både forkerte og misvisende, og tendensen synes at være, at der enten af de pårørende eller måske af præsten selv er regnet lidt vel rigeligt. De fleste afdøde bliver noteret for en højere alder end den rigtige - ofte et par år eller fem mere - hvad forklaringen herpå så monne være.

Men hvordan var så navneskikken i gamle dages Agger?

Det gælder vist overalt i landet i de tider, at de førstefødte i en familie blev opkaldt efter bedsteforældrene, den første søn som regel efter farfaderen, den næste efter morfaderen og de første døtre efter et lignende mønster. Ind imellem kunne komme opkald efter nylig afdøde farbrødre eller mostre, men agtede naboer kunne sikkert også komme på tale for senere fødte børn i familien, selv om det vist bliver uhyre besværligt at udlede bestemte regler herfor.

I Agger sogn blev i de nævnte år mellem 1647 og 1787 de allerfleste af de førstefødte sønner opkaldt efter deres farfar, som det vil fremgå af denne opregning:

1647-90: Den førstefødte søn opkaldt efter

Farfar: 47 pct.

Morfar: 18 pct.

Andre: 30 pct.

Hertil kom 5 pct. tilfælde, hvor farfar og morfar havde samme navn og sønnen altså på en måde blev opkaldt efter dem begge.

1700-40: Farfar: 54 pct.

Morfar: 28 pct.

Begge: 8 pct.

Andre: 10 pct.

1740-87: Farfar: 60 pct.

Morfar: 20 pct.

Begge: 13 pct.

Andre: 7 pct.

Det kunne se ud som om farfar-reglen med årene er blevet mere udtalt - 47, 54 og 60 pct. - mens "Andre" har

fået stadig mindre at sige, men man skal nok ikke lægge for meget i tallene, der kun kan være meget ufuldstændige.

Et helt andet opkalde-mønster, som måske har spillet en endnu mere dominerende rolle i Agger sogn på den tid, fortjener en særlig omtale.

I et ludfattigt sogn som det gamle aggerske var det så godt som umuligt at klare sig, hvis man var alene. Det var nødvendigt for manden at have en kone, og koner havde ikke mange muligheder for at klare dagen og vejen uden en mand. Hvis en af ægtefællerne døde, varede det sjældent mange måneder, før den overlevende indgik nyt ægteskab. Af det kirkebogsmateriale, jeg har haft lejlighed til at gennemgå, fremgår det ganske tydeligt, at det i så godt som alle tilfælde var uomgængeligt, at den førstefødte i et nyt ægteskab blev opkaldt efter den afdøde ægtefælle - idet dog naturligvis drenge blev opkaldt efter den forrige ægtemand og piger efter den forrige kone. For de tre perioder, det her drejer sig om, ser tallene sådan ud:

	1647-90	1799-40	1740-87
Døde ægtefæller opkaldt.....	55 pct.	83 pct.	82 pct.
Andre.....	45 pct.	17 pct.	18 pct.

Af disse tal synes at fremgå, at denne opkalderegulering er blevet næsten obligatorisk omkring år 1700, og det kunne være meget spændende at få undersøgt, hvordan forholdet tegnede sig i de følgende år, men det bliver der måske stunder til en anden gang.

BILAG I.										
Fødsler (dåbshandlinger)										
registreret i Agger sogn 1647-1787										
	Ø. Agger	V. Agger	S. Aalum	N. Aalum	Røn	Bollum	Nabe	Toft	Aalum Aalumgrd.	Aggergrd.
1647-49	23	10	0	2	3	0	4	6	11	0
1650-59	91	48	9	21	14	19	8	24	11	4
1660-69	68	34	5	25	21	18	8	16	16	-
1670-79	56	29	9	49	12	17	14	39	8*	-
1680-89	41	30	7	24	17	12	9	9	7*	-
1690-99**	19	20	5	7	6	4	5	2	0	-
1700-09	32	40	21	14	21	12	13	13	2*	-
1710-19	24	39	21	12	32	11	21	13	-	-
1720-29	38	52	36	15	19	9	17	2	-	-
1730-39	39	32	18	1	20	2	10	12	-	-
1740-49	26	44	23	4	27	1	3	4	-	-
1750-59	52	48	34	12	37	-	2	4	-	-
1760-69	49	24	27	11	16	-	-	14	-	-
1770-79	43	32	11	1	23	-	-	12	-	-
1780-87	28	22	16	5	21	-	-	3	-	-
* Aalumgård										
** 1692-96 mangler										

Sidste dåb fra Aalum 1668, Aggergård 1658, Aalumgård 1705, Bollum 1741, Nabe 1751.

Af de registrerede fødsler - i alt 2360 - var 1216 drenge og 1144 piger, 28 betegnedes som "uægte" - enten født uden for ægteskab eller "for tidligt" efter ægteskabs indgåelse.

	<i>Ægteskaber</i>	1647-99	mænd	kvinder
	Af i alt 700 ægteskaber indgået i Agger 1647-1787 var	1700-39	30,3 år	29,9 år
i		1740-87	29,6 år	29,9 år
			29,7 år	28,2 år

8 tilfælde kvinden ikke fra Agger.

13 tilfælde manden ikke fra Agger.

2 tilfælde ingen af dem fra Agger.

16 tilfælde ingen oplysning om fødested.

Dødsfald

Af 2089 døde i Agger sogn 1647-1787 opgives 500 at være mellem 60 og 79 år, 110 over 80 år (én 98 år). For flere dødes vedkommende er alderen ikke opgivet.

Gennemsnitsalderen ved *første* ægteskabs indgåelse var for

BILAG II. <i>Drengenavne</i> i Agger sogn 1647-1787						
De i alt 1216 drenge, som i dette tidsrum blev født i Agger, fik ved dåben følgende navne:						
	(529) 1647-99	(501) 1700-59	(185) 1760-87	(1216) I alt	pct.	pct.
Christen	110	94	30	234	19,15	4 navne 54,18
Peder	80	66	21	167	13,73	
Niels	59	56	17	132	10,86	
Jens	60	49	18	127	10,44	
Søren	39	40	13	92	7,57	
Anders	29	29	9	67	5,51	
Michel	23	28	11	62	5,08	
Joseph	22	24	15	61	5,02	
Mads	26	23	10	59	4,85	
Povl	11	17	8	34		
Laus (Lars)	10	8	5	23		
Maar	4	15	1	20		
Tøger	4	8	8	20		
Villads	13	3	2	18		
Ove (Aage)	8	4	0	12		
Jøss	4	5	2	11		
Jep(pe)	7	1	1	9		
Jacob	3	4	1	8		
Sune (Suen)	3	3	2	8		
Terkel	3	3	2	8		
Graves	2	4	1	7		
Sti	3	2	0	5		
Clemen	0	3	0	4		
Knud	1	3	0	4		
Jørgen	2	1	0	3		
Tomas	2	0	0	2		
Iver	1	1	0	2		
Isaach	0	0	2	2		
Ole	0	0	2	2		
Oluf				1		
Mogens				1		
Johan				1		
Johannes				1		
Eske				1		
Ib				1		
Hans				1		
Esper				1		
Simon				1		
Anders				1		
Christen				1		
Peder Christen				1		
Jens Gigolum				1		

1654-72 døbes ingen med navnet Joseph.
 1665-1717 døbes ingen med navnet Maar.
 1725-50 døbes ingen med navnet Laus.
 Navnet Sti ses første gang 1679.
 Navnet Knud ses første gang 1680.
 Navnet Tøger ses første gang 1683.

BILAG III.

Pigenavne

i Agger sogn 1647-1787

De i alt 1144 piger, som i dette tidsrum blev født i Agger, fik ved dåben følgende navne:

Maren	125	112	30	267	23,33	
Karen	101	98	37	236	20,63	
Anne	72	80	19	171	14,95	
Cidsel	29	30	10	69	6,03	
Johanne	19	34	12	65	5,68	
Kirsten	29	23	6	58	5,07	
Else	28	25	5	58	5,07	
Mette	16	20	3	39	3,41	
Voldborg	4	13	9	26		
Inge(R)	14	9	0	23		
Gertrud	7	12	4	23		
Margrete	11	5	4	20		
Dorte	3	5	2	10		
Gjøre	3	4	0	7		
Ingeborg	5	2	0	7		
Bodil	5	1	0	6		
Anne Marie	0	1	5	6		
Edel	1	4	0	5		
Appolonie	1	3	1	5		
Anne Catrine	0	1	3	4		
Cidsel Marie	0	1	3	4		
Else Marie	0	1	3	4		
Uns	0	3	0	3		
Bennet	0	1	2	3		
Berete (Birgitte)	2	1	0	3		
Christina	0	2	0	2		
Katrine	0	0	2	2		
Dorte Marie	0	0	2	2		
Sussanna	0	0	2	2		
Johanne Catrine	0	1	1	2		
Helle	1	0	0	1		
Barbara	1	0	0	1		
Karen Cidsel	1	0	0	1		
Lene	1	0	0	1		
Maren Catrine	0	1	0	1		
Christine Magdalene	0	1	0	1		
Anne Christine	0	1	0	1		
Mette Christine	0	1	0	1		
Dorte Christine	0	1	0	1		
Anne Kirsten	0	0	1	1		
Kirstine	0	0	1	1		
Anne Margrete	0	0	1	1		

1650-72 døbttes ingen Mette.
1657-99 døbttes ingen Gertrud.
1730-54 døbttes ingen Gertrud.
1663-89 døbttes ingen Giøre.
1725-87 døbttes ingen Giøre.
1666-91 døbttes ingen Voldborg.
1724 fik den første pige dobbeltnavn: Maren Catrine.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1966, side 229-242).